Branchevereniging voor participatie, begeleiding en veilige opvang

Reactie Valente internetconsultatie Wet strafbaarstelling terugkeerfrustreerders

Valente maakt graag gebruik van de mogelijkheid te reageren op de internetconsultatie over het conceptwetsvoorstel Wet strafbaarstelling terugkeerfrustreerders van de minister van Asiel en Migratie. Wij gebruiken de officiële wetsnaam, maar de term kan stigmatiserend werken voor mensen die niet kunnen terugkeren. Wij roepen u op de naam dan ook te herzien. Het voorstel voegt een nieuw artikel 108a toe aan de Vreemdelingenwet 2000: een meerderjarige vreemdeling zonder rechtmatig verblijf die zijn vertrek of uitzetting ontwijkt of belemmert, kan worden gestraft met maximaal zes maanden gevangenisstraf of een geldboete van de tweede categorie. Valente is de ledenorganisatie van onder meer aanbieders van maatschappelijke opvang en vrouwenopvang. Onze leden zien dagelijks wat uitsluiting en angst voor de overheid doen met mensen in een kwetsbare positie.

Samenvatting

Valente heeft begrip voor het uitgangspunt dat uitgeprocedeerde mensen in beginsel Nederland dienen te verlaten en dat een geloofwaardig terugkeerbeleid daarbij hoort. Dat vraagt echter ons inziens vooral om begeleiding en voorbereiding, niet om bestraffing. Wij vragen de regering de risico's van strafbaarstelling mee te wegen (meer dakloosheid, voortduring van huiselijk geweld en meer slachtoffers van mensenhandel en uitbuiting) en daarom:

- de maatschappelijke gevolgen en risico's van strafbaarstelling voor besluitvorming zorgvuldig te onderzoeken en bij de besluitvorming mee te wegen;
- Gezien de door ons geconstateerde risico's de proportionaliteit van het wetsvoorstel te heroverwegen. Mocht u het wetsvoorstel doorzetten dan roepen wij u op het zo vorm te geven dat dakloosheid, huiselijk geweld en mensenhandel niet toenemen.
- de strafbaarstelling sowieso te beperken tot aantoonbaar en actief tegenwerken, en nooit het verblijf als zodanig strafbaar te maken;
- mensen die niet *kúnnen* terugkeren mogen niet worden getroffen;
- hulpverlening en opsporing strikt gescheiden te houden, zodat opvang, zorg en bescherming veilig blijven, in het bijzonder voor dakloze mensen en slachtoffers van huiselijk geweld en mensenhandel;
- de uitvoerbaarheid te toetsen, onder meer in samenhang met de Wmo 2015, en meer in te zetten op ondersteuning bij vertrek dan op bestraffing;
- de effecten van de wet onafhankelijk en structureel te monitoren.

Nadere toelichting

1. Begrip voor het doel, maar strafrecht is geen neutraal instrument

Valente leest het voorstel als sluitstuk van het terugkeerbeleid en erkent dat terugkeer van uitgeprocedeerde mensen het uitgangspunt is. Het kabinet beoogt een kleine groep, maar de wettekst bakent die onvoldoende af. Strafbaarstelling heeft bovendien effecten die verder reiken: mensen gaan uit angst voor opsporing en vervolging hulp mijden, ook als zij zelf niet onder de bepaling vallen. Dit voorstel komt kort nadat de Eerste Kamer eerder dit jaar de strafbaarstelling van illegaal verblijf verwierp; de toen geuite zorgen gelden ook nu. Wij vragen de regering de gevolgen voor kwetsbare mensen expliciet in kaart te brengen en af te wegen. Gezien de geconstateerde risico's zou de proportionaliteit van het wetsvoorstel daarin heroverwogen moeten worden.

2. Mijding van opvang, zorg en bescherming leidt tot dakloosheid

In onze reactie op de novelle strafbaarstelling illegaal verblijf (25 september 2025) gaven wij aan dat kwetsbare mensen noodzakelijke opvang, zorg, hulp en bescherming zullen mijden uit angst voor vervolging, met dakloosheid, medische complicaties en maatschappelijke teloorgang als gevolg. Dat risico verdwijnt niet doordat de bepaling nu is gekoppeld aan het ontwijken of belemmeren van vertrek:

voor de mensen zelf en de organisaties die hen helpen zal niet altijd duidelijk zijn wanneer die grens is overschreden. Onze leden herkennen dit uit hun praktijk: wie in het geheim ergens verblijft, wordt afhankelijk van informele netwerken en loopt meer risico op uitbuiting. Voor mensen met lichamelijke of psychische problemen is continuïteit van zorg bovendien essentieel; verdwijnen zij uit angst voor straf, dan kan dat uitmonden in acute zorg- of crisissituaties.

3. Huiselijk geweld en de Wmo 2015

Gemeenten en opvangorganisaties hebben op grond van artikel 1.2.2 Wmo 2015 de opdracht mensen die te maken hebben met huiselijk geweld op te vangen en te beschermen, ongeacht hun verblijfsstatus. Durven mensen zonder verblijfsrecht uit angst voor strafrechtelijke gevolgen geen melding te doen, dan blijven zij langer in een gewelddadige relatie. Wij vragen de regering toe te zeggen dat het opsporen van strafbaar verblijf nooit voorrang krijgt boven het beschermen van slachtoffers, en dat hulpverleners niet gedwongen worden mee te werken aan opsporing ook niet door een meldplicht.

4. Mensenhandel en uitbuiting

Mensen die bang zijn voor vervolging zijn kwetsbaarder voor uitbuiting. Slachtoffers van mensenhandel doen minder snel melding, terwijl daders profiteren van de angst voor uitzetting en strafvervolging. Wij pleiten voor een expliciete waarborg dat (vermoedelijke) slachtoffers van mensenhandel en uitbuiting niet worden vervolgd en veilig toegang houden tot opvang en bescherming. Wij zijn beducht op een schaduwsamenleving, waarvoor ook gemeenten eerder hebben gewaarschuwd.

5. Afbakening: niet kunnen is iets anders dan niet willen

Valente vond het eerder al zeer discutabel om verblijf op zichzelf strafbaar te stellen; ook de nu voorgestelde bepaling roept vragen op, want wat 'onvoldoende meewerken' is, is niet op voorhand duidelijk. De wet moet duidelijk maken wie de bewijslast draagt en hoe wordt vastgesteld dat de vreemdeling het vertrek werkelijk frustreert. Onze leden zien dat terugkeer kan stuiten op omstandigheden buiten de persoon zelf: herkomstlanden die geen documenten verstrekken of hun onderdanen niet terugnemen, diplomatieke en praktische obstakels, en documenten die niet worden erkend of niet te verkrijgen zijn. Ook verblijfsprocedures kunnen buiten hun schuld vastlopen. Wij vragen een objectief toetsbare afbakening in de wet, met een expliciet onderscheid tussen niet kunnen of niet voldoen aan de vertrekplicht en het doelbewust en actief frustreren van de terugkeerprocedure.

6. Uitvoerbaarheid en alternatieven

Het strafrecht komt pas in beeld nadat andere inspanningen niet tot vertrek hebben geleid. Valente pleit ervoor die inspanningen eerst te versterken: persoonlijke begeleiding bij het verkrijgen van reisdocumenten, onafhankelijke juridische ondersteuning en perspectiefgerichte opvang. Er zijn bovendien al instrumenten om terugkeer af te dwingen, zoals vreemdelingendetentie, inreisverboden en ongewenstverklaringen; het is onduidelijk wat een extra strafbepaling daaraan toevoegt, zeker nu het kabinet uitgaat van een beperkt aantal zaken (eerder geraamd op 100 tot 300 per jaar). Onze leden ervaren dat detentie niet vanzelf tot vertrek leidt: blijven de belemmeringen bestaan, dan verslechtert de situatie van betrokkenen alleen. Wij vragen de regering aannemelijk te maken dat strafrechtelijke sanctionering tot meer terugkeer leidt, en inzichtelijk te maken wat de gevolgen zijn voor gemeenten, opvangorganisaties, politie en justitie.

Tot slot

Valente vraagt de regering de bovenstaande risico's serieus te nemen en gezien deze risico's de proportionaliteit van het wetsvoorstel te heroverwegen. Mocht u het wetsvoorstel toch doorzetten dan roepen wij u op het zo vorm te geven dat de risico’s op dakloosheid, huiselijk geweld en mensenhandel niet toenemen.